

Spet je sej'm na Jesenicah...

Ob tradicionalnem Jožefovem sejmu na Jesenicah poskušamo s posebno številko opisati to prireditev, ki je prerasla v eno najbolj obiskanih prireditev na Jesenicah. Z odlomki iz slovenske strokovne literature in z nekaj zapisanimi spomini skušamo odgovoriti na vprašanja: kdaj so se sejmi na Jesenicah sploh začeli, kaj se je na njih prodajalo in kupovalo in predvsem, kaj so pomenili v življenju mesta.

Jesenice so razmeroma pozno dobile mestne pravice (20. marec 1929). Kljub temu, da sejemska dejavnost sega v 17. stoletje (Valvazor omenja Jesenice kot trg Asling), saj

se je zaradi razvite železarske industrije že trgovalo z železnimi izdelki, pa so najbolj oprijemljivi podatki o sejmski dejavnosti v Koledarjih Mohorjeve družbe, ki so vse sejemske prireditve na Slovenskem objavljali za celo leto. Sejmi so bili enkrat letno ob obletnici posvečenja cerkve ali ob praznovanju cerkvenega patrona (patrocinium). Tako so bili sejmi na Jesenicah do leta 1937 4. maja, 22. julija, prvi ponedeljek v oktobru in 6. novembra. Leta 1937 se prvič v seznamu pojavi tudi 19. marec, na dan sv. Jožefa.

Tega leta so bili na Jesenicah naslednji sejmi: 4. februarja (kramarski), 19. marca (Jožefov), 4. maja, 3. decembra, binkoštni ponedeljek, prvi ponedeljek v mesecu

oktobru ter na Savi na dan sv. Petra in Pavla. Živinski in kramarski sejem je bil 6. novembra (sv. Lenart).

Na Dovjem in v Mojstrani so naštetih naslednji sejmi: 20. januarja (kramarski), tretjo nedeljo po veliki noči, prvo nedeljo v avgustu, 29. septembra in 23. novembra. Na Koroški Beli naj bi bil kramarski sejem prvo nedeljo po velikem šmamu. V Kranjski Gori je bil 20. marca (kramarski) in drugi ponedeljek v oktobru. V Podkorenu je bil drugo nedeljo v oktobru, v Ratečah pa tretjo nedeljo v oktobru (kramarski).

V pregledu (dr. Janez Bogataj) letnih žegnanjskih, kramarskih, živinskih in drugih sejmov leta 1989 na Slovenskem, zasledimo naslednje Jožefove sejme:

19. marca v Slovenj Gradcu, v Cankovi, na Jesenicah na Gorenjskem, v Šmarjah pri Jelšah v Ljubnem ob Savinji in v Dravogradu (20. marca).

Jožefov sejem je najpomembnejši sejem, ki je na Jesenicah ostal do danes. Čeprav se je mnogokaj spremenilo, ponudba na "štantih" se je posodobila, pa je še vedno moč kupiti marsikaj, kar je bilo značilno že nekdanj (npr. suha roba). Tudi letovih src s skrivnostnimi verzi dekletom in fantom ni več, ostalo pa je marsikaj, kar spominja na nekdanje čase. Sejmski prostor se je kar nekajkrat menjal: od Stare Save, Podmežakle in centra Jesenic do Čufarjevega trga.

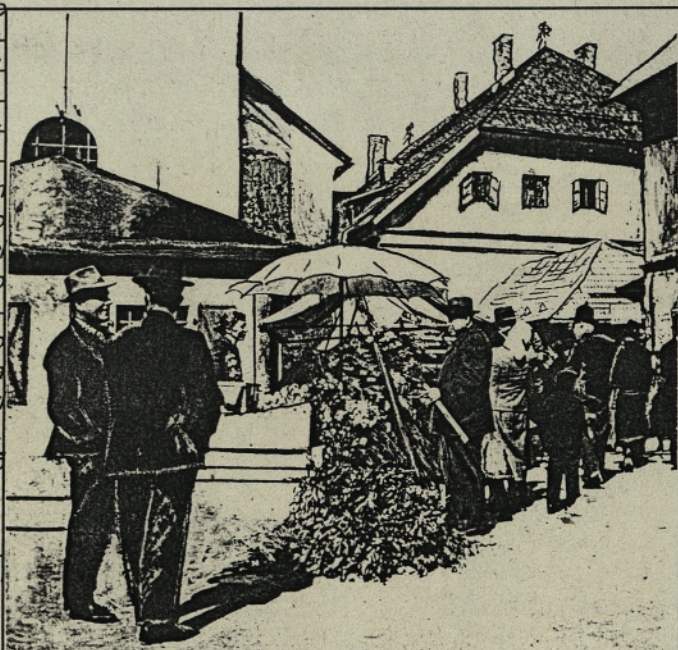
Vsako leto se v Sloveniji zvrsti okrog 130 sejmov, ki dajejo krajem svoje obeležje in "so sestavina naše kulturne dediščine, ki se je ohranila v današnji dan.

Predstavljajo posebno obliko ljudske trgovine, ki ji lahko sledimo v davno preteklost." (dr. Janez Bogataj).

Letošnji sejem od 15. do 19. marca na Čufarjevem trgu na Jesenicah uvaja pomembno novost: razstavo domače in umetne obrti, ki jo pripravlja Obrtna zbornica Jesenice v pasaži Kina Železar. Na razstavi so izdelki iz usnja (Mojca Graj), kristal (Damjana Aupič), ročne pletenine (Marija Pezdirmik), leseni krožniki (Bernarda Šalomon), keramika (Marjana Svetina), prti (Olga Slivnik) in idrijske čipke (Ivana Fenz). Turistično društvo uvaja svoj Informativni center, Muzejsko društvo in Muzej Jesenice pa se predstavljata s sejmsko številko Muzejskega časopisa in z različnimi publikacijami.

Otvoritev sejma je v soboto, 15. marca ob 11. uri z nastopom Kamniških kolednikov.

Tone Konobelj

Sejem na Stari Savi pred drugo svetovno vojno

Kazalo

Stran

Spet je sej'm na Jesenicah...	1
Sejmi na Slovenskem	2
Ceste in mitnice	
Kmečka trgovina in tovarništvo	
Spomini Antona Žerjava	3
in Antona Maleja	
Pesmi: FANTOM, DEKLETOM	
Program MDJ in Muzeja Jesenice za	4
marec in april 1997	

SEJMI NA SLOVENSKEM

Trgovina je imela v preteklosti različne oblike. Ena od tistih, ki se je razvila zelo zgodaj, je bila občasno kupčevanje na sejmih. Prva oblika je bil letni sejem, ki je bil praviloma združen s krajevnim cerkvenim praznikom (žegnanje, proščanje, opasilo).

Na sejem so prišli prodajalci in kupci iz širše okolice. Trajali so lahko samo en dan, včasih pa tudi po več dni. Ti sejmi so bili značilni tako za podeželje kot za mesta. Še posebej so bili zanimivi živinski sejmi, kjer so imeli posebni vloga mešetarji. Nekateri trgovci so imeli kar zložljivo trgovino (štant) na katerem so prodajali specializirano robo (pletanine, lecet, suha rōba). Ti so hodili z robo od sejma do sejma.

Bolj pogosti so bili tedenski sejmi,

ki so bili od srednjega veka dalje dovoljeni samo v mestih in trgih. Tu so v glavnem prodajali branjevci in branjevke, pa tudi kmetje so prodajali poljedeljske proizvode. Med najbolj tipične krošnjarje še danes sodijo prodajalci suhe robe. Krošnjarji so bili znani po svoji glasnosti, s katero so pritegnili kupce. Obvezen del prodaje in nakupa je bilo barantanje o ceni (glihanje), ki je bilo predvsem na živinskih sejmih še posebej glasno.

Na sejmih je bilo poskrbljeno tudi za zabavo in prehrano in pijačo. Predvsem na živinskih sejmih je bila prodaja živine navadno "zalita" z vinsko kapljico.

Iz teh sejmov so se sčasoma razvile stalne celo pokrite tržnice, vendar šele v 19. stoletju.

(Povzeto po SLOVENSKO LJUDSKO IZROČILO, Seregej Vilfan: Trgovina, Ljubljana 1980)

KMEČKA TRGOVINA IN TOVORNISTVO

Velik del kmečke trgovine je odpadel na podeželje samo, podložniki so kupčevali v vaseh na sejmih ob žegnanjih (*dedicatio*) oziroma proščanjih (*Kirchtag*) in na vaških sejmih. Obe instituciji sta že zelo stari, vendar se zdi, da so sejmi ob proščanjih starejši od vaških. Prvi so nastajali morda že s farno organizacijo in so bili enkrat letno ob obletnici posvečenja cerkve ali ob praznovanju cerkvenega patrona (*patrocinium*). V času Ulrika Španheima se na freisinski posesti omenjajo sejmi, ki že dolgo delujejo v času proščanj ("...ut in festis dictis kirchtag que ceris temporibus celebratur in predio memorato..."). Ker so bili samo enkrat na leto, so veljali kot letni sejmi. Vaški sejmi so sprva nastajali s posebnim dovoljenjem oblasti, vladarja oziroma deželnega kneza, pozneje so začeli delati s pristankom zemljiškega gospoda, a v obravnavanem obdobju so se pojavili tudi povsem spontano po potrebi in po volji prebivalcev. V posameznih krajih so bili poleg letnih sejmov tudi tedenski sejmi... Sejmi so pritegovali ljudi iz širše okolice in celo potujoče trgovce; pozneje so bili na njih kar številni kmečki prekupčevalci. S širjenjem denarnih dajatev so se na podeželju skozi ves srednji vek pojavljali vedno novi vaški in proščenski sejmi ter je njihovo število sorazmerno hitro naraščalo... Na sejmih so podložniki zamenjavali, prodajali ali kupovali poljedeljske pridelke in izdelke ter razno drugo blago, zlasti sol in kupčevali z živino, tako da so posamezni sejmi postali predvsem živinski sejmi. Toda v vse večjem obsegu so na sejmih kmetje prodajali in kupovali razno blago meščanske, poklicne trgovine. V vinorodnih krajih so imeli podložniki pravico prodajati v času sejmov tudi vino, vendar predvsem na domu ali v vinogradu, na Kranjskem tudi na prostem, a na Primorskem prodaja vina ni bila omejena le na dom ali vinograd. V 16. stoletju so ob povečani kmečki trgovini nastajali pogosto povsem spontano vedno novi sejmi. Tedaj so kmetje kot kraj kupčevanja izbirali tudi tabore, kamor so sicer ob turški nevarnosti shranjevali žita in živil... Novi sejmi so nastajali na podeželju tudi še v 17. stoletju... Že pred koncem srednjega veka so bili ti podeželski sejmi pravno organizirani. Sejmi, predvsem proščenski, so večinoma trajali le en dan. Toda že v 15. stoletju so bili vaški sejmi dolgi po več dni ali pa so imeli sejemske dneve tedensko... Na teh podeželskih sejmih je veljalo posebno sodstvo, ki je bilo sprva izključno v rokah javnih oblasti. Vendar so si to prilaščali tudi že zemljiški gospodje. Na sejmih so pobirali mitničarji bližnje mitniške postaje...

(dr. Ferdo Gestrin: SLOVENSKE DEŽELE IN ZGODNJI KAPITALIZEM. V poglavju Kmečka trgovina, njen obseg in tovarništvo govori o kmečki trgovini v srednjem veku; odlomki od strani 257-260).

CESTE IN MITNICE

Deželna cesta je od Ljubljane skozi Kranj, čez Čmivec in Zapuže vodila proti Begunjam oz. Poljčam, skozi Rodine, kjer je bila prvotna prafara, v Žirovnico in Moste (do kamor je verjetno kmalu vodila tudi pot iz Zapuž po sredi dežele do Zabreznice), kjer je bil star most čez Završnico, in dalje po Dolini proti Italiji in na Koroško. Ko je namreč do 14. stoletja bila poseljena vsa Dolina, je ožvela pot čez Koren, ki je tudi po izgradnji nove ljubeljske ceste v drugi polovici 16. stoletja obdržala del prometa s Kortoško (Beljak)...

... Ob teh dovoljenih poteh so delovale mitnice v Radovljici, Bohinju in na Jesenicah, a v nekoliko širšem območju še mitnice v Podkorenu, na Ljubelju, v Kranju, Škofji Loki, Sorci, Bači in Mostu na Soči. Poleg naštetih običajnih poti, ki so usmerjale promet proti Italiji, so tovarniki že od srednjega veka dalje tvorili blago, med drugim še posebej železo in železne izdelke, po neobičajnih, tihotapskih poteh, da bi se tako izognili plačilu mitnin. Pri tem niso bili izjema niti podložniki pri svojem kupčevanju niti poklicni trgovci in fužinarji. Že pred letom 1473 so se trgovci v trgovini s koroškim železom zavoljo mitnine izogibali Radovljici in po skrivnih poteh tvorili blago proti Italiji. Fužinarjem na Jesenicah, Javomiku, v Kropi, Trziču in v Radovljici so posebej prepovedali uporabljati bližnjice v Furlanijo, kjer je bilo železo iz slovenskih dežel cenjeno blago...

(Ferdo Gestrin: Trgovina in obrt v Radovljici do 17. stoletja v RADOVLJIŠKEM ZBORNIKU 1995, od koder povzemamo del poglavja o CESTAH IN MITNICAH; stran 59-60)

SPOMINI NA JOŽEFOV SEJEM

ANTON MALEJ

Velikonočni prazniki - Teh praznikov smo se zelo veselili, saj je bila tu že skoraj pomlad. Še v času posta je bil 19. marca Jožefov dan in takrat je bil na Jesenicah na Stari Savi velik semenj. Ta dan je bil običajno že precej topel.

Kmetje so na semnju kupovali manj - kajočiči inventar za bližajočo se sezono, grablje, kosišča, sadike, pa seveda za otroke se je našla kaka stvar in za mamice blago za predpasnike, pa kakšno krilce za hčerko. Ta dan se je kupovala tudi oljčna vejica za cvetno nedeljo.

Pripomniti moram, da smo vsa ta pota opravljali peš, saj takrat ni bilo avtobusov, niti koles nismo imeli, edino vlak nam je prihranil pešpot do Jesenic. Tudi poti so bile vse prašne. Ta semenj je bil izreden dogodek za otroke, posebno če jih je ata po uspešnem nakupu odpeljal v gostilno in kupil kak golaž ali vampe ali pa samo govejo juho, v katero smo nadrobili sveže žemljice.

(Anton Malej: SAGA O ŠTEFUCIH, rokopis)

Anton Žerjav: Spomini na sejme

Žerjav Anton, starejši, rojen 13. 6. 1862, po domače Zakamnjev iz Plavškega rovta je bil leta 1869, ko je bila ustanovljena KID, star sedem let... Zadnjega fužinarja in gospodarja vseh rudokopov v jeseniški dolini Valentina Ruarda se je kot otrok spomnil in videl na sledeč način.

Na svetega Petra in Pavla dan 29. junija je bil vsako leto velik praznik in dela prost dan. Še posebno so praznovali na Stari Savi, kjer je bila

stara fužinarska cerkev z oltarno podobo Marijinega oznanenja ta dan lepo okrašena. Na tradicionalnem savskem sejmu so imeli kramarji postavljene različne stojnice vse od gostilne Herman pa do cerkve na obeh straneh takrat še ozke in za prometni dan dokaj zaprašene makadamske poti. Kmetje in kajžarji iz jeseniške pa tudi daljnje okolice so prišli na ta sejem

nakupovat med drugim še posebno kose in srpe za bližajočo košnjo in žetev...

Ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja so se na potujočih sejmih med drugo robo na stojnicah že pojavili lectovi srčki različnih velikosti. Pod malim zrcalcem je bil nameščen neki verz. Namenjeni so bili predvsem fantom in dekletom... Dekleta so prebirala in segala po živobarvnih srcih, še posebno tista, na katerih je bil napisan sledeč verz: *Ne bom se moživa na visoke gore, rajš tebe bom vzeva, ker fabrčan se.* Za fante so imeli štantarji lectova srca z lističem, na katerem je navadno pisalo: *Sem fabrčan mlad, za ženo bi te rad, ker ne vem kak te do -*

bim, ti srce podarim. Štantarje so imenovali po domače prodajalce na sejmih. Na tesarske stole so imeli položene deske in pogrnjene s posteljno ali celostalno rjuho, ker je bil papir v prejšnjem stoletju bolj redek. Savški sejem je obstajal vsa leta tudi na dan sv. Jožefa-delavca, to je 19. marca. To je bil postni dan in zapovedan cerkveni praznik. Danes je sejem na prostoru za gledališčem in ob cesti do železniške postaje.

Sama fužinska cerkev na Savi je imela svoj semanji dan brez zunanega kramarskega sejma na dela prosti dan, 25. marca, na dan Marijinega oznanenja.

V Planini pod Golico so imeli kar dva vaška praznika in hišna semanja dneva. Prvi semanji dan so praznovali kot najdenje svetega križa 3. maja in drugega jeseni, na dan povišanja svetega križa 14. septembra. Oba semanja dneva sta bila le hišna, to je brez štantov in kramarjev. Delno se praznujeta še danes. Po dopoldanskem cerkvenem opravilu, to je po deseti maši, so kmetje pa tudi kajžarji drug drugega v sejem "u smn", to je na bogatejše kosilo kot druge nedelje in praznike...

Na Jesenicah je bil hišni in kramarski semanji dan vsako leto enkrat in to na binškošni ponedeljek, ki je bil vedno dela prost dan. Vsa dolga stoletja so praznovali dan, na katerega je bila v letu 1523 posvečena jeseniška cerkev z oltarno podobo oziroma kipom svetega Leonarda - opata. Sejemske štante so imeli prodajalci - kramarji postavljene na obeh straneh ozke makadamske ceste, vse od hotela Pošta do današnje carinarnice...

Velja pa omeniti še vsakoletni kramarski sejem, to je Miklavžev sejem že v zimskem času, na dan 3. decembra. Za živinske sejme na samih še dokaj kmečkih Jesenicah ni bilo pravega prostora, pač pa v bližnji Radovljici in Kranju, skoraj bolj priročna pa je bila bližnja Koroška, to je na nekem travniku v okolici Beljaka...

(Anton Žerjav: PO ZBRANIH SPOMINIH USTNEGA IZROČILA, kopija rokopisa, strani od 129-132)

PROGRAM MUZEJSKEGA DRUŠTVA

marec in april 1997

KOSOVA GRAŠČINA

Četrtek, 27. marec 1997, ob 18. uri:
MUZEJSKI VEČER

Jaka Čop, Janez Bizjak:
TRENTA IN SOČA

Predstavitve najnovejše fotografske monografije.
Na večeru bo moč kupiti monografijo po znižani
ceni 5.000 sit.

Četrtek, 17. april 1997, ob 19. uri
MUZEJSKI VEČER

Dr. Nada Praprotnik
**ALPSKI BOTANIČNI VRT
JULJANA V TRENTI**

Predstavitve botaničnega vrta v najnovejši pub-
likaciji Prirodoslovenega muzeja Slovenije. Večer
bo popestren z barvnimi diapozitivi (multivizija).

PROGRAM MUZEJA JESENICE

marec in april 1997

KOSOVA GRAŠČINA

Do 15. marca 1997: RAZSTAVA

**IDEJNE ZASNOVE
UREDITVE JESENIC**

V sodelovanju z Urbanističnim inštitutom iz Ljubljane.

Od 6. do 29. marca 1997: RAZSTAVA

NAGOLD Z OKOLICO

Razstava 50 barvnih fotografij Fotokluba iz občine
Nagold iz Nemčije, ki ima z Jesenicami od leta
1994 pogodbo o sodelovanju. Uradna otvoritev
razstave bo v soboto, 22.3.1997 ob 18. uri
v Kosovi graščini.

V četrtek, 3. aprila 1997 ob 18. uri.
OTVORITEV RAZSTAVE:

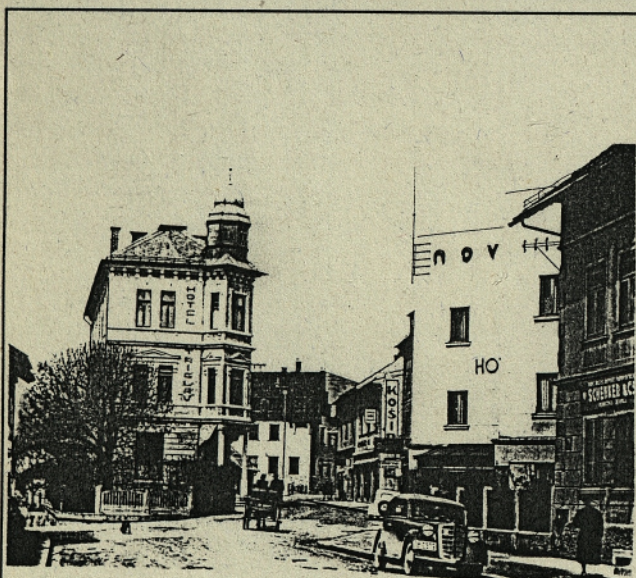
EVGEN GUŠTIN

Razstava slik slikarja, člana DOLIKA
Evgena Guština z Jesenic. Na otvoritvi bo v kul-
turnem programu nastopil solist JAKA JERAŠA.

Razstave so doprte vsak dan
od 10. do 12. in 16. do 18. ure.

V sobotah od 10. do 12. ure,
v nedeljah zaprto.

VABLJENI!

*Center Jesenic med obema vojnama;
levo hotel Triglav, desno hotel Novak*

OBVESTILO!

*Tokrat smo morali zaradi preobilice gradiva izpustiti
nadaljevanko OD FUŽIN DO ŽELEZARNE. V naslednjih
številkah bomo z objavo nadaljevanke nadaljevali.*

*Izdalo: MUZEJSKO DRUŠTVO JESENICE
Urednik: TONE KONOBELJ
Naslov: Prešernova 45, 4270 JESENICE
Ziro račun: GB JESENICE 51530-678-50064
Naklada: 250 izvodov
Cena: 50 tolarjev*